

¹Микола Бевз, ²Юрій Лукомський

¹Завідувач кафедри Архітектури та реставрації,

НУ „Львівська політехніка”,

Професор, кафедра Консервації Пам’яток, Люблінська Політехніка

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

ORCID: 0000-0003-1513-7045

²Докторант кафедри Архітектури та реставрації,

НУ „Львівська політехніка”,

e-mail: skif@i.ua

ORCID: 0000-0002-2096-3272

ДО ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЧНО-АРХІТЕКТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОРТИФІКАЦІЙ В РАЙОНІ ПЛОЩІ АДАМА МІЦКЕВИЧА У ЛЬВОВІ

TO THE PROBLEM OF ARCHAEOLOGICAL AND ARCHITECTURAL RESEARCH OF FORTIFICATIONS IN THE AREA OF ADAM MITSKEVYCH SQUARE IN LVIV

© Бевз М., Лукомський Ю., 2023

Впродовж 2022-2023 років на площі Міцкевича, 9 у Львові з’явилася нова будівлі готелю. Її збудовано на місці пам’ятки архітектури з 1839 р. – будинку Гудеца. Автором проекту будинку Гудеца був віденський архітектор Вільгельм Шмідт. Пам’ятку було розібрано не зважаючи на протести громадськості Львова та не зважаючи на рішення науково-методичної ради міністерства будівництва України про необхідність її реставрації. У зв’язку із зведенням готелю з’явилися плани міської влади з будівництва тут підземного паркінгу на 40 автомобілів. Ця ініціатива викликала великі дискусії у колі пам’яткоохоронців та фахівців з будівництва. Ділянка під будівництво паркінгу має дуже складну гідрогеологічну структуру, що значно утруднює будівництво і також може негативно вплинути на все історичне середовище площі та оточуючу забудову.

Ще однією особливістю площі є наявність низки археологічних об’єктів. Це, насамперед, залишки двох ліній укріплень – релікти Високого оборонного муру XIII-XVI ст. (у районі площі знаходяться залишки оборонної вежі Різників та прясло муру від неї до вежі Бондарів) та залишки т.зв. «третього» оборонного поясу середмістя (оборонна лінія, що зводилася у 1522-1542 рр. у формі великих артилерійських бастей та бастіонів; бастей були поєднані між собою валом зі стіною). Ці дві оборонні лінії мали власні рови, наповнені водою. У XVII-XVIII ст., коли фортифікаційна функція вигасла, до оборонних мурів почали добудовувати будинки різного призначення. Їх залишки також можуть бути присутніми у підземному просторі площі.

Метою даної публікації є показати, які об’єкти археологічної спадщини є під площею, та вказати на цінність цих реліктів для історії Львова. Віднайдення і археологічне розкриття цих пам’яток унеможливить зведення тут підземного паркінгу.

Ключові слова: археологічна спадщина, оборонні об’єкти, XIII- XVIII ст., площа Міцкевича, Львів.

Вступ.

Ще в часи будівництва дисгармонійної будівлі Укрсоцбанку ми опублікували статтю про цінність історичного будинку №10 на площі Міцкевича в журналі «Назустріч», який друкувався завдяки ентузіазму талановитого художника та щирого шанувальника Львова Володимира Савчука. У

публікації ми стали на захист історичного архітектурного образу площі А.Міцкевича. На жаль, ні наші зусилля, ні протести багатьох шанованих львів'ян не вплинули на керівництво банку та на міську владу. Будівлю було знесено, а після цього ще розібрано будинок-пам'ятку №9. Сьогодні знову доводиться повертатися до теми спотворення унікального історичного образу цієї історичної площі.

На площі Міцкевича у Львові попри протести пам'яткоохоронців з'явилася нова дисонантна будівля готелю і може з'явиться підземний паркінг під самою площею. Таку ідею на розгляд «громади» винесла Львівська міська рада. Детальний план території цієї ділянки вже обговорювали на «громадських» слуханнях на початку березня. Громадські слухання були дуже специфічними - висловитись і внести свої пропозиції могли лише мешканці та власники нерухомості, що прилягає до об'єкту. А от думку фахівців не вислухали. Місця на новому паркінгу в основному планують віддати новому готелю, що будують на площі на місці пам'ятки архітектури Міцкевича, 9. У його користування має відійти 30 із 40 проєктованих паркомісць.

Попри багато інших думок при обговоренні можливого будівництва підземного паркінгу, на наше переконання, є позиція, яка має бути врахована передусім – це позиція реставраторів та пам'яткоохоронців. Адже площа Міцкевича (колись мала назву площі ерцгерцога Фердинанда, згодом Марійської) - особливо важлива ділянка центру Львова (Шишка, 1997а: 2-3). Це територія об'єкта, що входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО та важлива частина історичного центру Львова.

Метою нашої публікації є розкрити унікальні архітектурно-містобудівні риси площі, як частини нового громадського центру міста створеного на початку XIX ст. за ініціативи австрійської адміністрації, а також показати археологічну складову площі, адже площа виникла на місці давніх оборонних споруд середмістя.

Виклад матеріалу дослідження.

Будь-які зміни образу площі в умовах цінного історичного середовища пам'ятки Світової спадщини (площа входить до території пам'ятки ЮНЕСКО) мали би і в минулі роки і нині відбуватися на основі реставраційного та пам'яткоохоронного підходів. На жаль, унікальний історичний образ площі Міцкевича у Львові втрачено і ці втрати продовжуються. Впродовж 1995-1998 рр. на площі розібрано дві пам'ятки архітектури з початку XIX ст., будинки № 9 та 10.

Нотатки до архітектурно-містобудівної історії площі.

Готель зведено на місці розібраної пам'ятки архітектури – т.зв. будинку Гудеца. Подаємо інформацію - яка це була будівля. Житловий будинок на пл. Міцкевича, 9 був мурований, триповерховий, прямокутний у плані. Стояв на наріжній ділянці, виходячи чолом на площу, а бічними фасадами – на дві рівнобіжні вулиці, перпендикулярні до червоної лінії забудови площі (рис. 1). Звели його у 1839 р. на місці так званого Високого муру загальноміських укріплень. У підмурках та муруванні першого поверху застосовано білокам'яні блоки та великоформатну пальчатку цеглу з розібраних укріплень. Фасади були вирішені в класицистичному стилі: основний архітектурний мотив чола – пілястровий портик коринфського ордера на аркаді. Приміщення 1-го поверху перекрито хрещатими склепіннями. Приміщення вищих поверхів мали пласкі перекриття по дерев'яних балках. Будинок зазнав перебудов у 1910, 1922 рр. У радянську добу він був оголошений пам'яткою архітектури національного значення під охоронним номером 1326 (Логвин, ред., 1981: с.54). Протягом 1990-х рр. проводилося підсилення фундаментів цієї пам'ятки, але результаті роботи не були позитивними. На пам'ятці стався аварійний обвал дворової стіни і на початку 1998 р. за розпорядженням львівської міської влади вона була протизаконно знищена, незважаючи на заборону Держбуду України (Будуємо, 1998).

Вартує переповісти кілька речень про історію та власників втраченого будинку на площі Міцкевича, 9. Перше повідомлення про спорудження будинку у 1839 році архітектором Вільгельмом Шмідтом для Венцеля Гудеца міститься на сторінках газети, що виходила у Львові. Власне “Gazeta Lwowska” писала, що дім Гудеца дуже міцно збудований (Бірюльов, 1997), і що в ньому є цікаві, варті уваги вільно висячі кам'яні сходи. В архівах, на жаль, не збереглася справа про будівництво нашого

об'єкту. Справа про будинок під давнім конскрипційним номером 19/середмістя (№ 19/środmieście), котра була у провадженні в будівельному відділі львівського магістрату, - починається з 1894 року, тобто через 55 років після його спорудження (Бевз, 2005, с.10).

Рис. 1. Забудова площі Фердинанда на плані міста Львова з 1844 р. (Kratochwill, 1844).

У перші десятиліття після зведення мінялись власники будинку: так, за переписом з 1863 року ними вже були спадкоємці Венцеля Гудеца (Шипка, 19976, с.2). Від зятя Гудеца – Едмунда Сандера близько 1880 року земельну ділянку з будинком придбав Кароль Кіселька (Котлобулатова, І., 1997, с. 7), знаменитий не тільки на весь Львів блискучий підприємець, що розпочав свою трудову кар'єру з миття діжок з-під пива, а закінчив як власник львівського browару на Підзамчі та відомого на всю Польщу водолікувального закладу (Janicki, 1990, s.127). Саме близько 1880 року Кароль Кіселька вже був кількарязовим мільйонером. Його водолікувальний заклад на терені Підзамча знаходився неподалік від Високого Замку, з північно-східної сторони. На його території у радянський час розмістився Хімфармзавод. Після його смерті у 1893 році маєток, як це впливає з матеріалів будівельної справи, перейшов до трьох його доньок – Марії Стройновської, Кароліни Дулемби (Дулембіни) та Гізели Баранської. У 1894 році назріла проблема реконструкції існуючих туалетів, і одна з співвласниць кам'яниці вносить прохання до магістрату на отримання дозволу їх «реставрації». Проект реконструкції розробили відомі архітектори-брати Шульци (ДАЛО, 1894). З тексту документу випливає, що туалети знаходились у двох кутах біля тильних офіцин. Архітектори оформили ці утилітарні частини будинку досить ефектно у вигляді потужної арки, що поєднувала їх на другому ярусі, а внизу під нею мав бути фонтан з чашею, в який вливалась вода з лівової пащі. Ця арка на тилах двору була зведена за проектом, видніються донині її сліди на брандмауері, і вона зафіксована в матеріалах фотофіксації з 1997 року. В будівельній справі зберігся акт технічного стану, зроблений архітектором Адольфом Вайсом та інженером Станіславом Холонєвським у липні 1922 року на прохання осіб, котрі винаймали мешкання і приміщення у цьому будинку (ДАЛО, 1894, s.32-34). Оскільки цей акт є надзвичайно докладним, він представляє собою певну цінність і може пролити світло на причини, які призвели будинок до аварійного стану через 83 роки після його зведення. Оскільки цей документ містить інформацію не лише про будинок вважаємо за доцільне навести у перекладі витяги зі справи 77882/22 (ДАЛО, 1894, s.32-34):

«1. Пивниці.

Тільки під частиною будинку є пивниці, одна з яких знаходиться під приміщенням II, вхід до якої є на першому поверсі зі сторони приміщення I, і дві пивниці, одна під приміщенням XXI, а друга під приміщенням VIII, вхід до якої є під лядою у підлозі коридорчика V.

На звороті сторінки 32:

Окрім названих, - інших пивниць у будинку немає.

2. Фундаменти будинку є з каменю постелистого з давніх каменоломень львівських – приблизно, по відношенні до хідників вулиць – глибиною біля 2 м для частини будинку, який не має пивниць, а в частинах будинку, де є пивниці може сягати до 3.50 м. Чи фундаменти є закладені на палях дубових не з'ясовано на місці, а в архіві будівельного міського відділу не виявлено жодного сліду планів (тобто проекту – А.М.). Натомість відомо, що фундаменти будинку під конскрипційним номером 310, власність Йонаша Шпрехера є закладені на глибину 6.20 м, а перекрите склепінням корито Полтви, що перетинає площу Маріяцьку в напрямку Гетьманських Валів має фундамент глибиною біля 9 м, при тому закладені дренажні труби на глибині близько 8 м, і ті осушують довкола ґрунти, які стягують підшкірну воду.

Засвідчуємо: Будинок на ділянці під № 19 (тобто Міцевича 9) є спорудою капітальною з міцними стінами, значної товщини, - не мають з зовнішніх сторін, тобто зі сторони площі Маріяцької, вулиць Боїмів і Соб'єського, так само як і зі сторони внутрішнього двору жодних пошкоджень конструктивного характеру. Різниця в рівні п'ят склепіння над в'їздовою брамою, що позначена на плані під номером 7, - виникла внаслідок просідання муру».

Рис. 2. Стан будинку на площі Міцевича, 9 після обвалення частини стіни у 1997 р. Фото І.Костецького (Бевз, 2005).

У 1878 році у партерному поверсі знаходилася «голярня» Рудольфа Гайнріха. В 1878 році будівлю придбав Кароль Киселька і в наступні роки тут мешкала його родина. Від 1880-х років в партерному поверсі (у наріжному крилі від площі) знаходилася відома крамниця ламп Рудольфа Дітмара, філія віденської фірми того ж профілю. Дітмар викупив право та почав першим у світі масово фабрично продукувати газові лампи (Котлобулатова, 1997, с.7). Його виробы – лампи та світильники,

мали широкий асортимент і їх можна було знайти чи не в кожному будинку Львова наприкінці XIX ст. Цілком можливо, що збережені світильники у головному корпусі Львівської політехніки належали до його продукції. Щоправда на початку XX століття їх перероблено на електричний струм. У будинку №9 також була ще одна крамниця залізних виробів (меблі, кухонне знаряддя та ін.) Антона Гальського. Будинок має багату історію. Від 1888 р. тут містилася редакція газети «Zwiazek», а також ресторан Гживинського, потім від 1894 р. Ваузе. В 1909-1920 рр. тут є крамниця делікатесами, кімнати для сніданків та ресторан Мар'яна Лясоцького. В 1930-х роках у будинку міститься спортивний клуб «Czarni», а після Другої Світової війни до 1980-х в його приміщеннях був львівський клуб мисливців. У 1929-1939 рр. тут розташований салон мод «Владислава», власницею якого була Владислава Фінце. Її син став знаменитим тенором, дебютувавши у львівській опері. В 1937 р. частину приміщень будинку (мабуть включно з залами на другому поверсі) придбала Львівська професійна спілка Артистів-Пластиків, яка започаткувала тут виставкову діяльність. Першими виставками були – Л.Левицького та С.Осостовича, згодом З. Валішевського та ін. Після війни приміщення займають Спілка художників та дирекція художньо-виробничого комбінату (Котлобулатова, 1997, с.7).

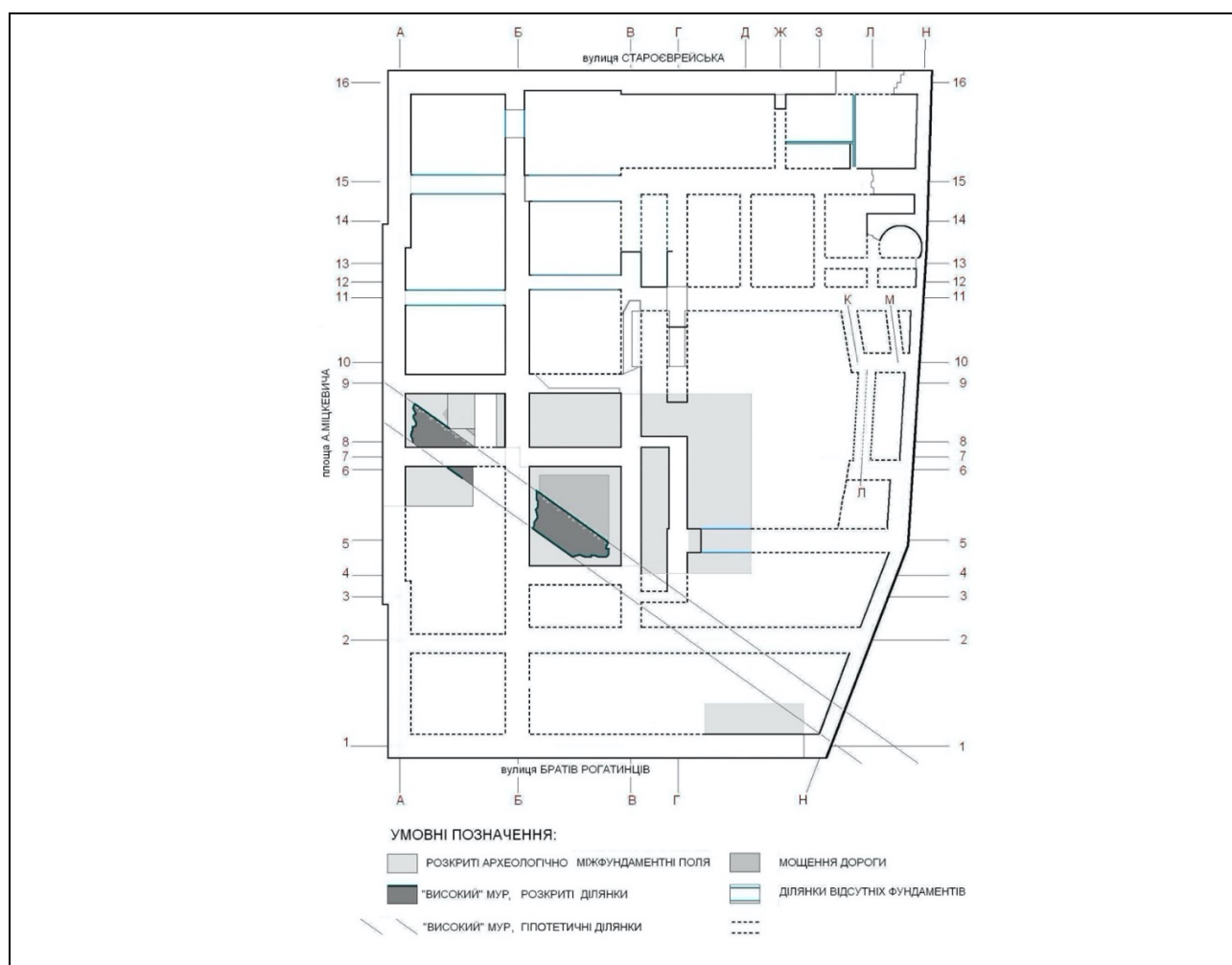

Рис. 3. Локалізація археологічно досліджених ділянок Високого оборонного муру на плані фундаментів будинку на пл. Міцкевича 10 (Бевз, 2005). Дослідження 2005 р.

Будинок-пам'ятка на пл. Міцкевича, 9 проіснував до кінця 1998 р. Наприкінці 1990-х років, коли на площі Міцкевича, 10 зводили будівлю Укрсоцбанку, у Львові були великі протести проти цього будівництва. На жаль, успіху вони не мали. Але паралельно відбувалась історія з обвалом однієї стіни у 1995 р. у дворі будинку на Міцкевича, 9. Згодом його було розібрано за рішенням міської влади через цю локальну будівельну аварію, яка насправді не була масштабною і не вимагала обов'язкового розбирання будинку (рис. 2). Перед цим, впродовж кількох років фундаменти будинку укріплювали за

кошти міста. Коли все ж таки міська влада почала розбирання пам'ятки, то й це відбувалося з порушенням норм - будинок розбирали без належної документації на розбірку. Це показує, що від самого початку довкола цієї ділянки відбувались протизаконні дії міської влади. Власником будівлі в останні роки його існування була Львівська спілка художників. Тут містився зал для тимчасових виставок. Частину будівлі займала дитяча художня школа, з якої вийшло десятки, а може й сотні талановитих художників.

У 2005 році на частині ділянки Міцкевича 9, яка ще зберігала залишки будинку було проведено фрагментарні археологічні дослідження (рис. 3-4).

Рис. 4. Археологічне дослідження будинку на площі Міцкевича, 9 у 2005 р. По центру збережені фрагменти Високого оборонного муру поміж фундаментів будівлі. Видно також залишки стін інших будівель та брукування вулиць. Вид у бік вулиці Театральної. Фото В. Бевз (архів НДЛ-104 кафедри архітектури та реставрації НУ «Львівська політехніка»: (Бевз, 2005)).

Будинок, на місці якого зведено будівлю Укрсоцбанку також відзначався унікальними архітектурними рисами (рис. 5). Житловий будинок на пл. Міцкевича, 10 / вул. Рогатинців, 2 – мурований, триповерховий, збудований у 1829-1835 рр. на місці знесеної ділянки загальноміських укріплень, а саме – в колишньому міжмур'ї, на місці засипаного рову. Його спорудження втілювало принципово нову (після локаційних засад) концепцію забудови середмістя. Фасад і архітектурний устрій будинку збереглися в автентичному стані до моменту руйнування. У розпланувально-просторовому аспекті цей будинок відтворював структуру флорентійського чи римського палаццо доби зрілого Ренесансу: прямокутний у плані будинок-квартал з внутрішнім двором. Архітектурна стилістика – в дусі ренесансної видозміни класицизму, привнесеної до Львова віденськими архітекторами. Рішенням Львівського облвиконкому від 26.02.1980 р. № 130 цей будинок був оголошений пам'яткою архітектури місцевого значення з охоронним номером 137-м.

У 1991 р. на будинкові згорів дах. Після цього ні консерваційних, ані реставраційних робіт на пам'ятці не проводилося і вона почала руйнуватися. У 1998 р. Управління архітектури й містобудування Львівського міськвиконкому надало власникові цього будинку – Львівській філії Укрсоцбанку протизаконний дозвіл на знесення пам'ятки й будівництво нової будівлі. Зігнорувавши чинне законодавство й пряму заборону Держбуду України, у 1998 р. пам'ятку цілковито знищили, а протягом 2001 р. на її місці за проектом львівського інституту Містопроєкт (архітектор О. Базюк) звели немасштабну новобудову, яка спотворила архітектурний образ заповідного середмістя Львова.

Рис. 5. Площа Міцкевича (Марійська) на початку XX ст. (Czerner, O., 1997). Права сторона площі сформована будинками № 9, 10 та 11.

Наприкінці березня 1998 року питання обох будинків - на площі Міцкевича 9 та 10 - розглядали на рівні науково-методичної ради Держбуду з питань охорони та реставрації пам'яток містобудування і архітектури. І тоді рада прийняла рішення, що будинок на Міцкевича, 9 має бути реставрований. Рішення звучало дослівно так – «виконати реставрацію будинку із збереженням його історичної архітектури та з пристосуванням до нових функцій». Тобто пам'ятка мала бути реставрованою, зберігаючи параметри цього унікального будинку та з використанням збережених автентичних елементів. Йдеться про такі елементи як унікальні цинкові ламбрекени на вікнах, дуже цікаву браму та балкони з кронштейнами, які віддзеркалювали австрійський класицизм 1830-х років, та інші деталі. Якщо було рішення державного органу про відтворення об'єкта, то так і треба було робити. Реставраційна практика знає дуже багато методів, як це зробити грамотно. На кафедрі реставрації Львівської Політехніки на тему регенерації забудови площі Міцкевича виконувалися кілька дипломних проєктів. Існують напрацювання щодо історії та реставраційного відтворення цієї будівлі. Будинок мав обмірні детальні креслення та фотографії, за якими можна було приймати реставраційні рішення та відновлювати споруду.

Оцінюючи плани будівництва паркінгу під площею А.Міцкевича слід пам'ятати, що згідно з законом України про охорону культурної спадщини, нове будівництво на території об'єкту Світової спадщини заборонено. Тут можна реалізувати лише проєкти з відтворення цінних втрачених об'єктів пов'язаних тісно із історією місця та призначених повернути композиційну цілісність містобудівного історичного середовища. Тому зведення паркінгу вже від початку є нелегітимним.

Крім того, коли ми говоримо про будь-які проєкти можливих втручань у центральній заповідній частині та на пам'ятці ЮНЕСКО, вони мають бути забезпечені дуже серйозною науково-дослідницькою обґрунтовуючою частиною. І лише на основі висновків фахівців, які проведуть комплексне дослідження, можна робити певні висновки та пропозиції із регенерації середовища.

Мають бути залучені історики, архітектори, археологи, геологи, пам'яткоохоронці, геотехніки та інші спеціалісти. Тільки на основі багатосторонніх досліджень та обґрунтувань можна приймати будь-які рішення. Нагадаємо, що кілька років тому (ще перед початком непрозорого процесу проектування готелю) УНК ІКОМОС та Товариством охорони пам'яток історії та культури було проведено круглий стіл, на якому наголошувалося про необхідність виваженого та реставраційного підходу до відтворення пам'ятки архітектури – будівлі №9 на площі Міцкевича, зведеної у 1839 р. за проектом архітектора Вільгельма Шмідта.

Новий планований підземний паркінг на площі Міцкевича - це серйозна і необґрунтована інтервенція в історичне середовище. Що дуже важливо: без цього можна обійтись. Ми ж не плануємо побудувати унікальний музей, у якому буде збережено усі виявлені артефакти. Це лише ідея чергового паркінгу.

З історичного, архітектурного та, навіть, транспортного погляду ідея будівництва цього підземного паркінгу є нелогічною і неприйнятною. Логічного наукового обґрунтування розміщення тут паркінгу як міського об'єкту просто немає. Є лише потреби готелю. Тут від самого початку не можна було проектувати такий об'єкт. Що більше, ми переконані, що є інші рішення проблеми паркування на цій території. Наприклад, нагадаю, що під Укрсоцбанком, який розташований поруч на площі Міцкевича, 10, є паркінг на приблизно ту ж саму кількість місць. Його цілком можна адаптувати під паркінг нового готелю. Це вже проблеми адміністрації та власників готелю, як про це домовитись. Зрештою, від самого початку проектування готелю, у завданні на проектування мала бути відображена потреба влаштування механізованого паркінгу у проектованому тілі готелю. Проектант мав це фахово вирішити. Таким чином проектуються готелі чи інші установи в умовах цінного історичного середовища.

На теми розвантаження центрів міст від транспортного руху, оптимізації його транспортномістких функцій та логіки розміщення паркінгів існує дуже широка наукова література та величезний апробований досвід. Будівництво паркінгів та системи регулювання руху різних видів транспорту завжди повинні вирішуватися системно для всього центрального району міста, а не для одного об'єкту. Всі європейські великі міста давно впровадили вже передові системи транспортного регулювання. З цього досвіду відомо що будівництво паркінгів у самому серці міста та ще й з інтервенцією в історичне середовище є нонсенсом.

Загалом, говорячи про якісь нові будівництва на цій території, добре було би глибше розуміти, про яку саме територію йдеться, і чому вона така унікальна. А площа Міцкевича справді дуже цікава з точки зору архітектури, археології і урбаністики.

Площа А. Міцкевича як унікальна пам'ятка урбаністики.

Площа є особливим об'єктом у містобудівній історії Львова і її можна беззаперечно оголошувати пам'яткою урбаністики. Вона має велику історико-містобудівну цінність як приклад урбаністичних перетворень поч. XIX ст., коли на місці середміських фортифікацій закладаються нові громадські простори. Утворення і забудова площі поклали початок створенню комплексу нового загальноміського громадського центру Львова (у формі кільця-«рінгштрассе» навколо середмістя як системи площ та променад) взамін площі Ринок. Створення такого центру-кільця було експериментом австрійської влади, адже у Відні знамените Рінгштрассе почали реалізовувати лише у 1850-х роках (Бевз, с.53, 56).

Площу Міцкевича почали формувати у 1820-30-х роках, коли Львів перебудовували та перетворювали у місто, здатне виконувати функції столиці провінції держави. Це перша громадська площа нового типу, які утворила австрійська влада у Львові. Розпланувальна структура площі мала нерегулярний характер, що також віддзеркалювало нові віяння часу. Треба пам'ятати, що на той час нинішнього проспекту Свободи не було. Паралельно із утворенням площі закладалися променди на Гетьманських та Губернаторських валах, а також нинішні площі Галицька, Краківська, Данила Галицького. Достатньо глянути на старе фото, щоб зрозуміти, що ця площа мала лице тогочасної австрійської урбаністики та архітектури першої половини 19 ст. Площа Міцкевича мала ще одну

специфічну роль – вона слугувала початком нової адміністративно-культурної осі Львова – вулиці Театральної.

Рис. 6. Площа Марійська 16 жовтня 1851 р. у час приїзду австрійського цисаря (Czerner, O., 1997).

Вулиця Театральна за задумом австрійської влади, мала стати на початках головною парадною вулицею центру Львова. Тут розташовували престижні об'єкти: після ліквідації єзуїтів у монастирських будівлях розмістили губернаторство, а поруч у будівлі костелу Францісканців розмістили першу театральну залу, згодом тут будується Театр Скарбека, у будівлях Тринітаріїв розміщено Університет, поруч постає Український Народний дім, тут на площі Каструм мала бути збудована нова велика будівля технічної школи, предтечі Політехніки. При цьому площа Ринок залишалась міським центром із запроєктованою і побудованою новою ратушею. А от площа Міцкевича з її будівлями була аванзоною комплексу головної вулиці міста. Тому у 1830-х роках наприкінці вулиці відводять ділянку під будівництво нинішнього театру Заньковецької. Увесь цей простір був дуже добре організований з точки зору тодішніх засад містобудування.

Саме на площі Міцкевича виникають перші львівські готелі та кав'ярні, торговий пасаж, офісні будівлі та з'являється громадський променад Львова. Звідси починається ховання Полтви у підземний колектор у 1836-1840 рр. Посередині площі було споруджено фонтан, а 1851 року саме тут, оскільки це була найбільш репрезентативна площа Львова, будують тріумфальну арку, через яку мав символічно в'їхати до Львова імператор Франц Йосиф I (рис. 6).

Окрім цього, не можна забувати про архітектурно-типологічну вартість більшості будинків, що сформували цю площу. Усі вони мали різні функції і відповідно до них різну архітектуру. Саме будинки №9,10 та 11, які тут були збережені ще з першого періоду формування площі, творили її основний фасад, і їхнє значення та важливість неможливо переоцінити.

Деталізована історія виникнення площі описана реставратором та дослідником львівської архітектури Аллою Мартинюк-Медвецькою, що дає нам змогу навести витяги з її праці (Мартинюк-Медвецька, 2005):

Створення містобудівельного ансамблю площі було пов'язане зі знесенням давніх фортифікаційних комплексів довкола середньовічного міста (рис. 7) і намаганнями формування престижного бульвару чи променаду. Такий підхід був характерним для європейської урбаністичної культури кінця XVIII-го та початку XIX-го століть, що розглядав існування укріплень як перешкоду для містобудівного розвитку. Саме тоді у суспільстві всіх європейських країн поширювались ідеї влаштування на місці знесених оборонних укріплень кільця нових проспектів чи бульварів з будівництвом споруд громадського призначення, такими як театри, готелі, міські та урядові установи, музеї, навчальні заклади.

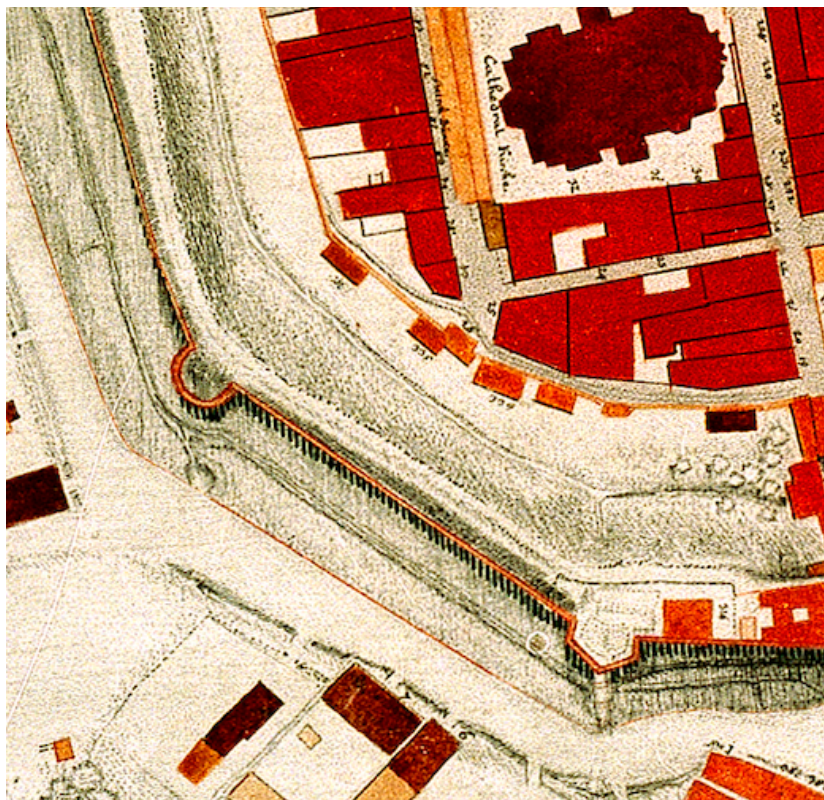

Рис. 7. Територія південно-західного наріжника середмістя з укріпленнями у 1777 р., на якій виникне згодом площа Марійська (Міцкевича). Фрагмент плану Львова Д.Губера (Huber, D., 1777).

Розбирання міських фортифікацій та створення привабливих для мешканців загальноміських просторів на їх місці у Львові започатковано з 1777 року (Крип'якевич, І., 1991, с. 86), і ці роботи очолив архітектор К. Фесінгер (Вуйчик та Липка, 1987, с.85). Розбірка мурів та засипка давніх ровів тривали до 1825 року, а після цього здійснена парцеляція під забудову навколо новоствореної площі Фердинанда, і наприкінці 1830-х років почали зводитись будинки, серед яких і будинок для Венцеля Гудеца архітектором Вільгельмом Шмідтом у 1839 році (Бірюльов, 1997, с.12). Починаючи з 1840-х років цей містобудівельний ансамбль став візитною карткою міста, що зображався на численних картинах, які представляли нове обличчя старовинного міста, його новостворену площу з престижною забудовою. Так, площа Фердинанда є на акварелі Т.Чишковського з 1840 року (Czerneg, 1997, s.153), акварелі Августа Гаттона з 1847 року (Каталог, 1989), літографії з аквареллю за власним рисунком Ігнатія Голембйовського з 1851 року, що зафіксувала історичну зустріч мешканців Львова з цісарем Францом Йосифом I (рис. 6) (Tabkowski, 1995). Зображено площу і на панорамі середмістя Львова з 1866 року, що була виконана у літографічній майстерні К.Піллера (Каталог, 1989, с.19).

Роботи по знесенню міських укріплень були виконані до 1830 року, і це видно на планах міста Львова, а саме на плані Я. Трентсенського близько 1835 р., та подібних планах з 30-х років XIX-го століття, що містяться в Центральному державному історичному архіві України у Львові (ЦДІАУ, ф.

742). Площі як ансамблю у 1829-1835 рр. ще не існувало, а була ділянка, обмежена хаотично забудовою, двома фрагментами озеленого бульвару та самою річкою.

Новостворена площа отримала назву на честь ерцгерцога Фердинанда д'Есте, намісника Галичини і Лодомерії (1832-1846). Оточена спорудами, що в суспільній свідомості асоціювались з новою епохою, епохою просвітництва, стала, за влучним висловом одного з дослідників історії архітектури міста Львова, - Липки Р. міським салоном, до якого запрошувались визначні гості. Його демонстрували як символ новітньої епохи в існуванні старого міста, нового пануючого архітектурного стилю, забудову, в якій були вже представлені нові громадські функції, а також аранжацію простору, в якому домінували нові стереотипи поведінки мешканців. Докладніше з громадськими будівлями, які оточували площу Фердинанда-Марійську, а також з їх власниками та історичними подіями, - можна довідатись зі статті О. Шишки (Шишка, 1997б). А як показали дослідження М. Бевза, - архітектурно-урбаністичні трансформації теренів давніх міських укріплень у Львові розпочались навіть раніше від подібних робіт у Відні, і Львів став своєрідним "полігоном", де були апробовані та перевірені нові методи урбаністичної політики (Бевз, 1996). Отже, забудова цієї площі, що репрезентує нову епоху і нові містобудівельні підходи, має передовсім історичну цінність, яка акумулює в собі культурні, соціальні та естетичні засади Австрійської імперії щодо формування містобудівельних комплексів, реалізованих на початку XIX століття.

Символічне значення цієї площі ще більше підсилилось, коли над існуючою криницею була встановлена у 1862 році статуя Діви Марії, пожертвована місту графинею Севериною Бадені (Шишка, 1997а, с. 8). Відтоді площу стали називати Маріяцькою або ж Марійською. Ще більше підсилилось громадське та символічне значення площі у суспільній свідомості не тільки громадян міста, а й цілого краю, коли був встановлений на ній пам'ятник А. Міцкевичу. Ідея його зведення зродилась ще у 1880-х роках, а вилилась у 1889 році в оголошенні конкурсу на кращий проект, остаточно зреалізована у 1904 році перенесенням фонтану зі статуєю Діви Марії на те місце, де вона й зараз міститься, та встановленням на її попередньому місці пам'ятника А. Міцкевичу за проектом скульптора А. Попеля. Відтоді колона з рожевого граніту з бронзовою постаттю поета стала головним акцентом, а властиво навіть домінантою площі, натомість забудова стала відігравати роль тла, фону. Щоправда, пам'ятник дещо порушив масштаб площі, але ситуація поправилась після зведення нового будинку Й. Шпрехера після 1912 року. Таким чином вся східна сторона Марійської площі, тобто будинки під №№ 9, 10, 11, що зведені в одному стилі - стилі класицизму, з їх спокійною, врівноваженою архітектурою відігравали роль ідеального тла для одного з найбільш вдало вирішених монументів європейського континенту, а також найкращого пам'ятника серед інших зведених на пошанування славнозвісного польського поета, що були зведені на теренах Польщі, Литви та Західної України.

Отож, будинки, що споруджені у 1820-1830-их роках при тодішній площі Фердинанда, мали цінність як складова частина містобудівельного ансамблю, завершеного у 1839 р. в одному архітектурному стилі, як складова частина одного з найперших і найвдалих ансамблів нового громадського значення Австро-Угорської імперії.

Зі зведенням пам'ятника А. Міцкевичу на площі ці будинки, разом з іншими будинками західної сторони став відігравати роль ідеального тла для пам'ятника А. Міцкевичу, що мало і історичну символіку, оскільки ці будівлі відображали епоху, в якій жив і діяв поет.

Цікаво, що в усіх попередніх містобудівних проектах - Генерального плану розвитку міста Львова та інших проектах стосовно досліджуваної території, не було передбачено яких-небудь змін історичного планування площі Міцкевича, змін містобудівельних параметрів, в тому числі висотних, а також змін архітектурної композиції фасадів будівель при площі Міцкевича.

Важливою частиною цього урбаністичного середовища є і типова для XIX ст. транспортна схема, яка була закладена на цій площі від початку її створення. Будівництво паркінгу цілком її зруйнує, а такі втручання є знищенням цінного планувального укладу містобудівної пам'ятки. Не вважаємо їх правильними. Забирати проїжджу частину з-за пам'ятника абсолютно нелогічно. Пропонований варіант не полегшить транспорту ситуацію, а хіба спричинить ще більший транспортний колапс.

Площа проектувалась з певним балансом транспортних, зелених і пішохідних зон і він повинен бути збережений. Він може бути змінений в якийсь адекватний спосіб суто організаційними заходами, але не цілковитим переплануванням. Адже архітектурно-урбаністичне вирішення цього простору це вже історія і важлива частина нашої спадщини.

Площа Міцкевича - це частина унікальної урбаністичної історії Львова і дуже шкода, що це все не має належної оцінки. На жаль, сьогодні цей простір і так вже знищений Укрсоцбанком, а тепер ще й будівництвом готелю на Міцкевича, 9. Але важливо не допустити інших незворотних змін.

Археологічна спадщина у районі площі А.Міцкевича.

Будівництво підземного паркінгу на цій площі порушить дуже цінний археологічний шар, адже на цій ділянці відомо про існування залишків Високого оборонного муру та стіни і бастей т.зв. 3-ої оборонної лінії середмістя. Територія площі належить до зони охорони археологічного культурного шару першої категорії (рис. 4). Що важливо - предметом дослідження та охорони у цьому випадку є не тільки сам Високий мур, але і ціла фортифікаційна система та залишки історичної забудови. А це означає, що збереженню підлягають й рів, бастіонна стіна 3-ої лінії, фоса, контрескарп, залишки будівель (рис. 11) тощо, тобто все, що тут є, а не лише фрагменти стіни. З історичних карт також відомо, що до високого муру у цьому місці були прибудовані будівлі. Достатньо глянути на карту Данієля Губера з 1777 р. (рис. 7) чи карту 1780 р. (рис. 9, 10).

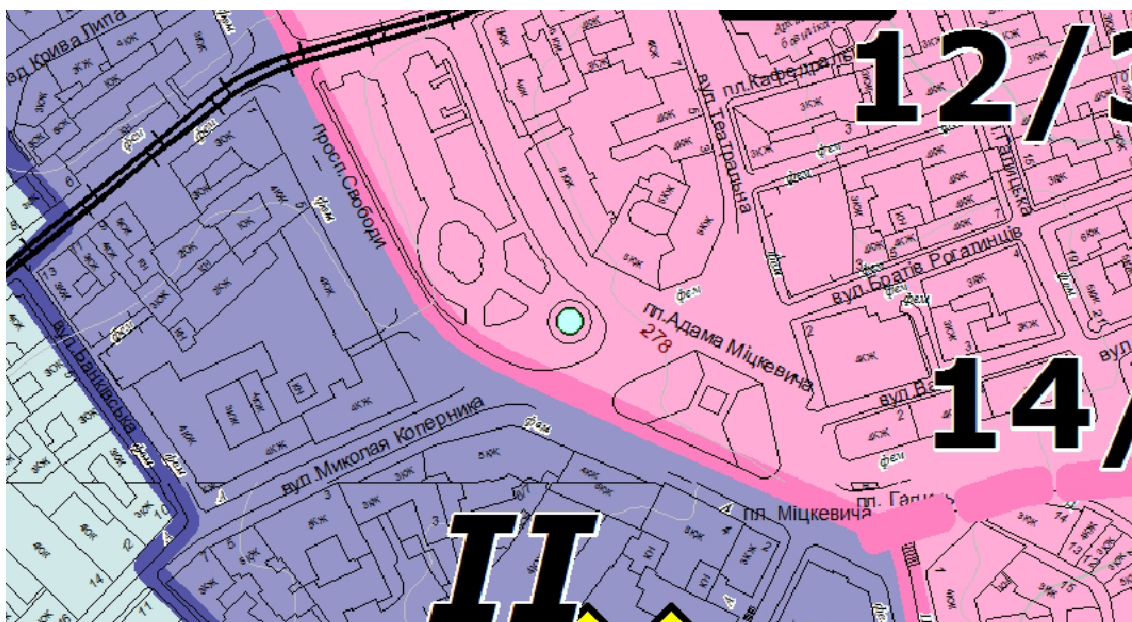

Рис. 8. Рожевим кольором позначено зону охорони археологічного культурного шару першої категорії. Вся територія площі Міцкевича належить до цієї зони (Історико-архітектурний опорний план Львова, 2021 р.).

Спеціалістам відомо, що залишки цих споруд є під землею на ділянці, яку пропонують під забудувати паркінгом. Їх також легко можна підтвердити георадарним скануванням території. При неминучому археологічному розкритті цих об'єктів постане питання – чи слід розбирати ці цінні пам'ятки львівської історії? Заради чого? Адже будівництвом паркінгу створюємо не музей заради збереження, а ініціюємо інтервенцію, щоб викинути цю пам'ятку археології і зробити на їх місці паркомісця.

При археологічному дослідженні цього місця Високий мур та башта Різників будуть науковим пріоритетом. Особливо тому, що ця його частина Високого муру є найцікавіша для дослідників з точки зору його біографії. Річ у тім, що львівське середмістя має декілька фаз розвитку. Відомо, що у цьому пряслі стіна Високого муру сполучалася з Низьким замком. Історики припускають що Низький замок був зведений раніше, ніж закладалося середмістя. Отже дослідження характеру оборонної лінії Високого муру тут, його профілю, геометричних характеристик, кореспонденції з валом – дуже

важливі для висвітлення ранньої історії Львова. Цікаво, що у Високого муру дуже специфічна планувальна структура - він нерегулярний у західній і південній частині і регулярний, тобто прямокутний, у східній. І власне ця нерегулярна частина (заокруглений наріжник), яка припадає і на площу Міцкевича, є архаїчніша і швидше за все будувалась на базі ранішого укріплення, яке пов'язане з валом. Адже вал завжди округлої форми, а не прямокутний. Саме на цю особливість укріплень середмістя звернув увагу історик О.Чоловський. Тобто саме тут, на площі Міцкевича, ми маємо архаїчніший фрагмент Високого муру, про який ще дуже мало знаємо. Можливо, колись з'ясуємо, що він бере свій початок ще з раніших укріплень, наприклад, з часу задовго до закладення середміської дільниці Львова на німецькому праві. Тож це може бути модернізована у 14 столітті частина укріплень старішого долокаційного поселення.

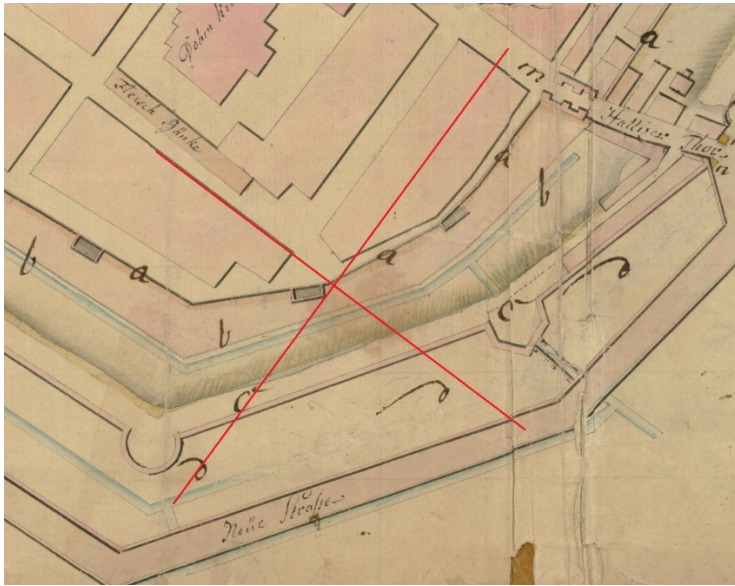

Рис. 9. Територія південно-західного наріжника середмістя з міськими укріпленнями на плані міста з 1780 р. (Pinterhoffen, A. & d'Ertel, F., 1780), на місці яких згодом постане площа Міцкевича. Ми нанесли лінію по осі кварталу де постане будинок №9 та лінію лиця кварталу по вул. Театральній. Ці лінії засвідчують розміщення вежі цеху Різників та третьої оборонної лінії в іншій диспозиції, ніж це позначено плані-реконструкції Януша Вітвіцького (рис. 11).

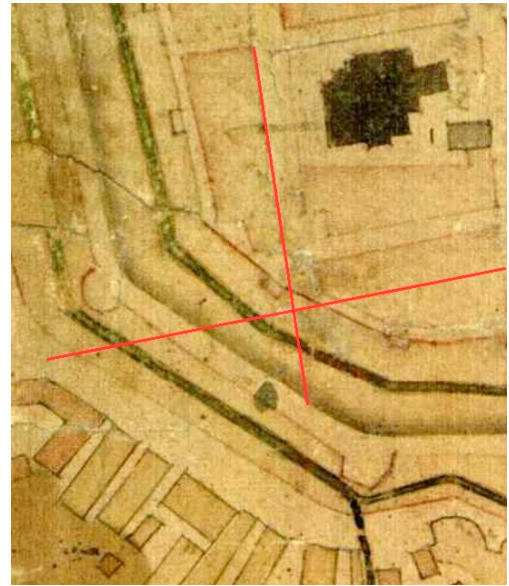

Рис. 10. Територія південно-західного наріжника середмістя з міськими укріпленнями на плані міста з 1766 р. (Desfilles du, I., 1766). Тут також нами нанесено допоміжні лінії, які допомагають ідентифікувати розміщення фортифікацій відносно кварталів забудови.

Під час архітектурно-археологічних досліджень фундаментів будинку №9, які проводилися за участю спеціалістів кафедри (рис. 4-5), було виявлено, що лінія Високого оборонного муру пробігає дещо по-іншому, ніж це зображалося дослідниками на планах міста. На рис. 4 нами пунктирною лінією нами позначено уточнений напрямок лінії Високого муру, виявлений розкопками та «вплетений» у фундаменти будинку. Цілком можливо, що й вежа цеху Різників також має іншу локацію і може знаходитися під бруківкою вулиці, а не під забудовою. Проведений нами аналіз карти Дю Дефі та Антона Пінтергофена (рис. 9 та 10) також наштовхує на думку, що локалізація оборонних споруд під площею Міцкевича буде в іншій диспозиції ніж це позначено на плані-гіпотезі Я.Вітвіцького (рис. 11). Може виявитися також інше розміщення Великої бастеї, яку у 1542 р. спорудив майстер Лука (мабуть італієць) навпроти Сокольницької вулиці (Вуйчик, 1998). Це оборонний об'єкт т.зв. третьої оборонної лінії середмістя.

Жодне дослідження чи часткове збереження археологічних знахідок на території нового паркінгу, яке нібито обіцяють, не може виправдати його будівництво. Наш аналіз показує, що якщо ми виявимо ці археологічні об'єкти, то незалежно від їхнього стану, їх унікальність вимагатиме повного збереження та унеможливить спорудження паркінгу. Повторимо, паркінг у цьому місці - це не є

критично важлива для міста споруда, а от руйнування археологічного шару, яке вона спровокує, - критичне.

До згаданого вище варто пам'ятати, що ця частина центру Львова, геологічно дуже непроста. Ці висновки можу робити, зважаючи на досвід роботи у цій частині Львова. Ми маємо постійні просідання фундаментів через складні ґрунти. Порушення режиму ґрунтових вод є дуже небезпечним. Уся ця частина міста є в зоні ризику. І такі масштабні втручання навіть з цієї позиції є небажані. Якщо ми говоримо про сучасні технології, які нібито можуть бути застосовані, то так, вони можуть убезпечити новий паркінг від впливу підземних вод. Але вони не убезпечать центральну частину Львова - від площі Галицької і до вул. Дорошенка - від порушення режиму ґрунтових вод через будівництво паркінгу.

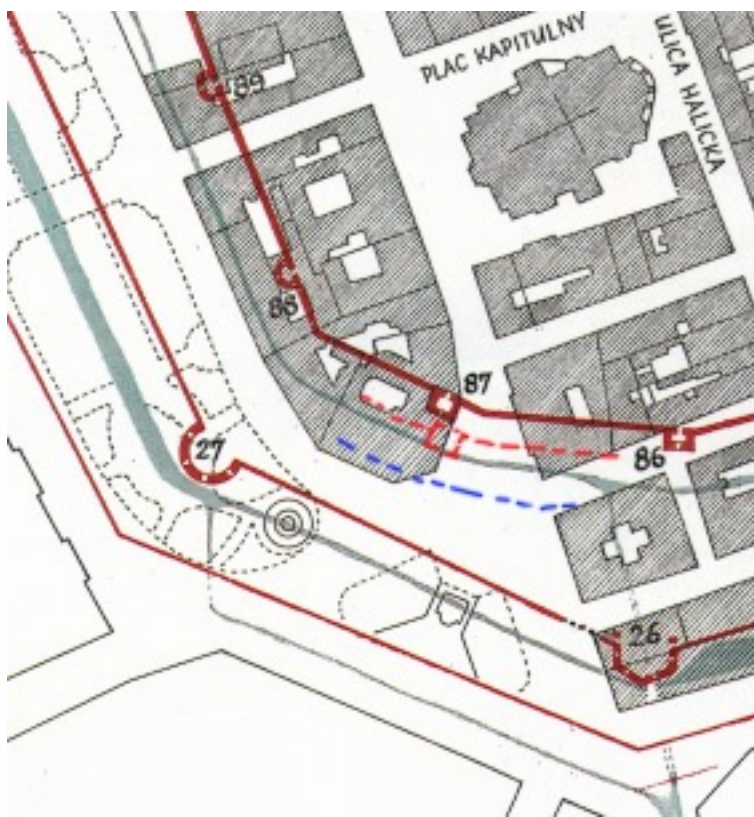

Рис. 11. Гіпотетична схема ліній укріплень середмістя (Високого муру та третього бастейного поясу) в районі площі Міцкевича, накладена на план забудови. Версія Януша Вітвіцького. Пунктирною лінією нами позначено уточнений напрямок лінії Високого муру, виявлений розкопками на території будинку № 9. Номером 87 позначено вежу цеху Різників, номером 86 – вежу цеху Бондарів, номером 26 – бастіон Вужевий, 27 – велику бастею «Сокільницьку». (Witwicki, 1971; Вітвіцький, 2004).

Львів, як об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, зобов'язаний мати низку документів, які регламентують діяльність на території пам'ятки, занесеної до Списку. Нагадаємо, наше місто внесли до Списку світової спадщини ЮНЕСКО у 1998 році. Впродовж перших п'яти років мали бути виконані роботи з повної інвентаризації спадщини на території пам'ятки, утворений орган управління пам'яткою, підготовлені та прийняті т.зв. «План управління» об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО та низка інших документів, включаючи програми реставраційних робіт. Пройшло вже 25 років, але ми досі не маємо цих ключових документів. Це створює великі проблеми у забезпеченні правильної політики діяльності на території пам'ятки ЮНЕСКО. І будівництва на площі Міцкевича є віддзеркаленням цієї проблеми. Адже річ не лише в будівництвах на площі Міцкевича. Ця проблема спостерігається у різних масштабах на всій території пам'ятки. Про потребу розроблення Плану управління об'єктом всесвітньої спадщини спільнота реставраторів та пам'яткоохоронців наголошує постійно. У нас немає також затвердженого історико-архітектурного опорного плану пам'ятки ЮНЕСКО, не створено органу управління пам'яткою ЮНЕСКО, хоча є відповідні пункти закону, які

вимагають таких дій. Цей орган мав би забезпечити виготовлення інвентаризаційних і програмних документів, на основі яких мав би функціонувати Об'єкт світової спадщини. Посадовці міського управління охорони історичного середовища наполегливо запевняють, що місто не має коштів у час війни на розроблення такої документації. Але незмірно більші кошти на будівництво паркінгу під площею Міцкевича у міському бюджеті раптом знайдуться.

Якщо би Львів мав «План управління» об'єктом Світової спадщини, готель на Міцкевича,9 просто не побудували б у тому вигляді як сьогодні. Адже тут є унікальне архітектурно-містобудівне середовище і його треба зберігати. Такий готель у такій формі тут не мав постати. Тепер ще й постають плани будівництва паркінгу. За планами реставрації тут мала бути відтворена унікальна пам'ятка з специфічними архітектурними рисами початку XIX ст.

Рис. 12. Фрагмент креслення історико-архітектурного опорного плану міста Львова 2020 р. Будівлю Укросоцбанку автори позначили як дисонантну. Пам'ятник А.Міцкевичу позначено як пам'ятку мистецтва та історії. Залишки Високого оборонного муру, які існують на ділянці будинку №9, як пам'ятку археології автори не позначають.

Висновки.

Археологічні дослідження, які проводилися у центральній частині Львова в останні роки показали, що дослідження реалізуються не на всій ділянці будівництва, а лише на вибраному фрагменті зручному для дослідження. За науковими та правовим пам'яткоохоронними нормами археологічні дослідження слід реалізувати на всій території, яка буде зайнята майбутніми будівлями чи спорудами. На жаль, часто ні пам'яткоохоронні органи, ні інвестори не зважають на цю вимогу. Археологи під тиском інвесторів та влади змушені погоджуватися на такі схеми, щоб хоча би частково провести дослідження. Так було на вулиці Лесі Українки, так було й у 2005 р. на площі Міцкевича 10.

Наведені нами факти висвітлюють значну археологічну цінність території площі Міцкевича. Архітектурно-археологічні дослідження можуть дати тут дуже багатий матеріал щодо розкриття етапів будівництва фортифікацій довкола середмістя. Маємо великі сумніви чи будуть проведені тут археологічні дослідження в належному обсязі і на належному рівні у випадку, якщо паркінг таки почнуть будувати.

Мусимо також зазначити, що проведення археологічних досліджень у районі площі буде дуже складним інженерним завданням. Територія знаходиться у заплаві ріки Полтви, ґрунтові води тут знаходяться досить високо і реалізувати розкопки доведеться із постійним відпомповуванням води.

На жаль, будівництво готелю на Міцкевича - приклад ігнорування українського пам'яткоохоронного законодавства на усіх рівнях. Що більше, це приклад ігнорування рекомендацій Комітету Світової Спадщини ЮНЕСКО. Адже декілька років тому Україна отримала листа від

ЮНЕСКО, у якому висловлено серйозне занепокоєння проектом нового будівництвом на Міцкевича,9 та низку зауважень щодо забудови історичного центру Львова. Громадськість дізналися про існування цього листа випадково, бо його не мали наміру оприлюднювати. Для нас це серйозний дзвінок, який може мати свої наслідки. Але ніхто не несе через це навіть репутаційних втрат: ані влада, ані інвестор, що було би неприйнятним в європейських країнах.

Сьогодні перед нами і далі непросте рішення: що ж чекає історичний Львів і зокрема площу Міцкевича у перспективі? Продовження руйнування оригінальних форм, стилів та пропорцій, споживацьке ставлення до архітектурно-просторової спадщини чи все ж толерантне ставлення до пам'яток та історичного середовища? У наш час на рівні центральних органів ІКОМОС (Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць) обговорюють нові критерії якості в роботах з реставрації пам'яток: від досліджень і прийняття реставраційних рішень на рівні урбаністики до реставрації деталей найдрібнішого рівня. Ці критерії сьогодні дискутуються і мають бути прийняті на рівні міжнародних рекомендацій для роботи з пам'ятками у країнах Євросоюзу. Це має бути своєрідна нова хартія, яку слід буде імплементувати на рівні законодавств країн, щоб вони були основою прийняття рішень при реставраційних роботах різного характеру – на окремих пам'ятках та в умовах цінних містобудівних комплексів. Робочі засідання з цього питання тривають. Держава Україна декларує прагнення бути в Євросоюзі, але чи будемо ми серед цих країн, якщо допускатимемо такі проекти?

Література та джерела

Czerner, O., 1997. *Lwów na dawnej rycinie i planie*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.

Czerner, O., 1994. *Przekształcenia architektoniczne Lwowa w latach 1772-1848*. В: Черкес, Б, Кубеліка М. та Гофер. Е., ред., 1994. *Архитектура Галичини XIX-XX ст. Вибрані матеріали міжнародного симпозіуму 24-27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету «Львівська політехніка»*. Львів: ДУ «ЛП», с.71-77.

Desfilles du, I., 1766. *Plan de la Ville des Chateaux et des Faubourges de Leopol. Pour servir á la construction des Chemins, et a la reparation de l'ancien pavés. Levé par Decret de la Commission Royale, etablie á cet effet. Par moi Jean Ignace du Desfilles Geometre Jure du Roy et de la Republique de Pologne. L'année: 1766*. [online] Available at: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34535>>. [Accessed: 20.05.2023].

Huber, D., 1777. *Josepho Daniele de Huber. Hauptstadt Lemberg*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34493>> [Дата звернення: 15.05.2023].

Janicki, J., 1990. *Niema jak Lwów... Krótki przewodnik po Lwowie*.- Warszawa: Oficyna literatów „Roj”.

Kratochwill, 1844. *Lemberg mit seinen Vorstadten im Jahre 1844*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34441>> [Дата звернення: 20.05.2023].

Pinterhoffen, A. and d'Ertel, F., 1780. *Anton Pinterhoffen, Franz d'Ertel. Plan von Lemberg, 1780*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34505>> [Дата звернення: 20.05.2023].

Tabkowski, S., red., 1995. *Види давнього Львова і Кракова. Спільна виставка Історичного музею міста Кракова і Львівського історичного музею. (Каталог)*. Краків, вид-во Історичного музею міста Кракова, [без вказання дати, орієнтовно 1995]. Іл. № 73, каталожний № 88, інвентарний № 4236.

Tomkiewicz, W., 1971. *Dzieje obwarowan miejskich Lwowa. Kwartalnik architektury and urbanistyki*. Т. XVI, з. 2-3, s.93-138

Witwicki, J., 1971. *Obwarowania śródmieścia Lwowa. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, Т. XVI з. 2-3, s.139-170.

Бевз, В.В. та ін., 2005. *“Історико містобудівні дослідження забудови кварталу на площі Міцкевича у м. Львові”*. Науково-дослідна робота. Архів НДЛ-104, Національний університет «Львівська політехніка».

Бевз, В.В., 2005. *Визначення історико-архітектурної цінності залишків архітектурно-конструктивних елементів знесеного будинку на площі Міцкевича, 9 в місті Львові*. Науково-дослідна робота. Архів НДЛ-104, Національний університет «Львівська політехніка».

Бевз, М., 1996. Урбаністичні трансформації центральної частини міста Львова у XIX-XX ст. *Архітектура Галичини XIX-XX ст.* У: Б.Черкес, М. Кубелік та Е. Гофер., ред., 1996. *Вибрані матеріали міжнародного симпозіуму 24-27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету «Львівська політехніка»* Львів, вид-во ДУ «ЛП», с.51-68;

Бевз, М., 2021. Рецензія на науково-проектну документацію "Історико-архітектурний опорний план м. Львова". *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications*, [online] 16. Available at: <<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25379/fort140707142-end.pdf>>. [Accessed: 25.05.2023].

Бірюльов, Ю., 1997. Ще про площу Міцкевича. Факти, відомості, припущення. *Галицька брама*, 9 (33), с.12.

Будуємо, 1998. Витяг з протоколу засідання науково-методичної ради Держбуду. *Будуємо інакше*, 2, С.1.

Вітвицький, Я., 2004. Пластична панорама давнього Львова. *Будуємо інакше*, спеціальний номер.

Вуйчик, В., 1998. Фортифікатори Львова XV-XVII ст. *Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація»*, 2, с.18-23.

Вуйчик, В., 2004. Вибрані праці. *Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація*, 14.

Вуйчик, В.С. та Липка, Р.М., 1987. *Зустріч зі Львовом. Путівник*. Львів: Каменяр.

ДАЛО, 1894. Державний архів Львівської області, фонд 2, опис 2, справа 1260, документ № 49 від 13 квітня 1894 р., с.1.

Каталог, 1989. *Каталог гравюр XVII -XX ст. з фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР*. Київ: Наукова думка, с. 13-14, іл. № 72, інв. № 948; с. 19, іл. № 115, інв. № 909.

Котлобулатова, І., 1997. На обох берегах Полтви. Мешканці і будинки площі Міцкевича. *Галицька брама. Площа Міцкевича*, 3 (39), с.5-7.

Крип'якевич, І., 1991. *Історичні проходи по Львові*. Львів: Каменяр.

Логвин, Г.Н., ред., 1981. *Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР*, Т. 3. Київ: Будівельник.

Мартинюк-Медвецька, А., 2005. *Історико-архівне дослідження архітектурно-містобудівного середовища знесеного будинку. Науково-дослідна робота. Визначення історико-архітектурної цінності залишків архітектурно-конструктивних елементів знесеного будинку на площі Міцкевича, 9 в місті Львові*. Архів НДЛ-104, Національний університет «Львівська політехніка», с.10-15.

ЦДІАУ, 742. *Карта Львова, Я. Тренсентського, 1829 р.* Центральний Державний історичний архів України у м. Львові, фонд 742, опис 1, справи 878, 879, 880, 881.

Шишка, О., 1997а. Фердинанда – Марійська – Міцкевича. Дещо про топографію, іконографію та історію однієї львівської площі. *Галицька брама. Площа Міцкевича*, 3 (39) Вересень, с.2-3.

Шишка, О., 1997б. Фонтан зі статуєю Богоматері [автор статті підписаний як В.В.]. *Галицька брама*, 9 (33), вересень, с.8.

References

Czerner, O., 1997. *Lwów na dawnej rycinie i planie*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. [in Polish]

Czerner, O., 1994. *Przekształcenia architektoniczne Lwowa w latach 1772-1848*. В: Черкес, Б, Кубеліка М. та Гофер. Е., ред., 1994. *Архітектура Галичини XIX-XX ст. Вибрані матеріали міжнародного симпозіуму 24-27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету «Львівська політехніка»*. Львів: ДУ «ЛП», с.71-77. [in Polish]

Desfilles du, I., 1766. *Plan de la Ville des Chateaux et des Faubourges de Leopol. Pour servir à la construction des Chemins, et a la reparation de l'ancien pavés. Levé par Decret de la Commission Royale*,

etablie á cet effet. Par moi Jean Ignace du Desfilles Geométre Jure du Roy et de la Republique de Pologne. L'année: 1766. [online] Available at: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34535>>. [Accessed: 20.05.2023] [in French]

Huber, D., 1777. *Josepho Daniele de Huber. Hauptstadt Lemberg*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34493>> [Дата звернення: 15.05.2023] [in German]

Janicki, J., 1990. *Niema jak Lwów... Krótki przewodnik po Lwowie*.- Warszawa: Oficyna literatów „Roj”. [in Polish]

Kratochwill, 1844. *Lemberg mit seinen Vorstadten im Jahre 1844*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34441>> [Дата звернення: 20.05.2023]. [in German]

Pinterhoffen, A. and d'Ertel, F., 1780. *Anton Pinterhoffen, Franz d'Ertel. Plan von Lemberg, 1780*. [online] Доступно: <<https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34505>> [Дата звернення: 20.05.2023]. [in German]

Tabkowski, S., red., 1995. *Vydy davnoho Lvova i Krakova. Spilna vystavka Istorychnoho muzeiu mista Krakova i Lvivskoho istorychnoho muzeiu. (Kataloh)*. Krakiv: vyd-vo Istorychnoho muzeiu mista Krakova, [bez vkazannia daty, oriietovno 1995]. Il. № 73, katalozhnyi № 88, inventarnyi № 4236. [in Ukrainian]

Tomkiewicz, W., 1971. Dzieje obwarowan miejskich Lwowa. *Kwartalnik architektury and urbanistyki*. T. XVI, z. 2-3, s.93-138 [in Polish]

Witwicki, J., 1971. Obwarowania śródmieścia Lwowa. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, T. XVI z. 2-3, s.139-170. [in Polish]

Bevz, V.V., 2005. *Vyznachennia istoryko-arkhitekturnoi tsinnosti zalyshkiv arkhitekturno-konstruktyvnykh elementiv znesenoho budynku na ploschi Mitskevycha, 9 v misti Lvovi*. Naukovo-doslidna robota. Arkhiv NDL-104, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika». [in Ukrainian]

Bevz, V.V., 2005. *Vyznachennia istoryko-arkhitekturnoi tsinnosti zalyshkiv arkhitekturno-konstruktyvnykh elementiv znesenoho budynku na ploschi Mitskevycha, 9 v misti Lvovi*. Naukovo-doslidna robota. Arkhiv NDL-104, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika». [in Ukrainian]

Bevz, M., 2021. Retsenziia na naukovo-proektnu dokumentatsiiu "Istoryko-arkhitekturnyi oporny plan m. Lvova". *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications*, [online] 16. Available at: <<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25379/fort140707142-end.pdf>>. [Accessed: 25.05.2023]. [in Ukrainian]

Biriulov, Yu., 1997. Shche pro ploschu Mitskevycha. Fakty, vedomosti, prypushchennia. *Halytska brama*, 9 (33), c.12. [in Ukrainian]

Buduiemo, 1998. Vytiah z protokolu zasidannia naukovo-metodychnoi rady Derzhbudu. *Buduiemo inakshe*, 2, S.1. [in Ukrainian]

Vitvytskyi, Ya., 2004. Plastychna panorama davnoho Lvova. *Buduiemo inakshe*, spetsialnyi nomer. [in Ukrainian]

Vuitsyk, V., 1998. Fortyfikatory Lvova XV-XVII st. *Visnyk instytutu «Ukrzakhidproektrestavratsiia»*, 2, s.18-23. [in Ukrainian]

DALO, 1894. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, fond 2, opys 2, sprava 1260, dokument № 49 vid 13 kvitnia 1894 r., s.1. [in Ukrainian]

Kataloh, 1989. *Kataloh hraviur KhVII -KhKh st. z fondiv Lvivskoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka AN URSR*. Kyiv: Naukova dumka, s. 13-14, il. № 72, inv. № 948; s. 19, il. № 115, inv. № 909. [in Ukrainian]

Kotlobulatova, I., 1997. Na obokh berehakh Poltvy. Meshkantsi i budynky ploschi Mitskevycha. *Halytska brama. Ploscha Mitskevycha*, 3 (39), s.5-7. [in Ukrainian]

Krypiakevych, I., 1991. *Istorychni prokhody po Lvovi*. Lviv: Kameniar, s. 86. [in Ukrainian]

Lohvyn, H.N., red., 1981. Pamiatnyky hradostroytelstva y arkhytektury Ukraynskoï SSR, T.3. Kyiv: Budivelnyk. [in Ukrainian]

Martyniuk-Medvetska, A., 2005. *Istoryko-arkhivne doslidzhennia arkhitekturno-mistobudivnoho seredovyshcha znesenoho budynku. Naukovo-doslidna robota. Vyznachennia istoryko-arkhitekturnoi tsinnosti zalyshkiv arkhitekturno-konstruktyvnykh elementiv znesenoho budynku na ploschi Mitskevycha, 9 v misti Lvovi*. Arkhiv NDL-104, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», s.10-15. [in Ukrainian]

TsDIAU, 742. Karta Lvova, Ya. Trensentskoho, 1829 r. Tsentralnyi Derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi, fond 742, opys 1, spravy 878, 879, 880, 881. [in Ukrainian]

Shyshka, O., 1997a. Ferdynanda – Mariiska – Mitskevycha. Deshcho pro topohrafiu, ikonohrafiu ta istoriiu odniiei lvivskoi ploschi. *Halytska brama. Ploshcha Mitskevycha*, 3 (39) Veresen, s.2-3. [in Ukrainian]

Shyshka, O., 1997b. Fontan zi statuieiu Bohomateri [avtor statyi pidpysanyi yak V.V.]. *Halytska brama*, 9 (33), veresen, s.8. [in Ukrainian]

¹Mykola Bevz, ²Yuriy Lukomskyi

¹Department of Architecture and Conservation,

L'viv Polytechnic National University;

Department of Built Conservation, Lublin University of Technology

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

ORCID 0000-0003-1513-7045

²Department of Architecture and Conservation,

L'viv Polytechnic National University,

e-mail: skif@i.ua

ORCID: 0000-0002-2096-3272

TO THE PROBLEM OF ARCHAEOLOGICAL AND ARCHITECTURAL RESEARCH OF FORTIFICATIONS IN THE AREA OF ADAM MITSKEVYCH SQUARE IN LVIV

Abstract. *The new hotel building appeared at 9 Mickiewicz Square in Lviv during 2022-2023. It was built on the site of an architectural monument from 1839 – the Hudetz house. The author of the Hudetz house project was the Viennese architect Wilhelm Schmidt. The monument was dismantled despite the protests of the Lviv publicity and despite the decision of the Scientific and Methodological Council of the Ministry of Civil Engineering of Ukraine on the expediency for its restoration. In connection with the construction of the hotel, the plans of the city authorities for the construction of an underground parking lot for 40 cars appeared here. This initiative caused great discussions in the circle of preservationists and build specialists. The plot for the construction of the parking lot has a very complex hydrogeological structure, which significantly complicates the construction and can also negatively affect the entire historical environment of the square and the surrounding buildings.*

Another feature of the square is the presence of a number of archaeological sites. These are, first of all, the remains of two lines of fortifications - relics of the High Defense Wall of the XIII-XVI centuries (in the vicinity of the square there are the remains of the defensive Riznytska tower and the wall from it to the Bondarska tower) and the remains of the so-called of the "third" defensive belt of the city center (a defensive line erected in 1522-1542 in the form of large artillery basteyas and bastions; the bastions were connected to each other by a rampart with a wall). These two defensive lines had their own ditches filled with water. In the 17th-18th centuries, when the fortification function expired, houses of various purposes began to be added to the defensive walls. Their remains may also be present in the underground space of the square.

The purpose of this publication is to show which objects of archaeological heritage are under the square, and to point out the value of these relics for the history of Lviv. The discovery and

archaeological exposition of these monuments will make it impossible to build an underground parking lot here.

Keywords: archaeological heritage, defensive objects, 13th-18th centuries, Mitskevych Square, Lviv.